

HENRI TROYAT

NICOLAE AL II-LEA

Ultimul țar

Traducere de Nicolae Constantinescu

POLIROM
2021

Cuprins

Capitolul I. Niki	5
Capitolul II. Iubirile juvenile	27
Capitolul III. Primii pași în Rusia și în Franța	55
Capitolul IV. Cuplul imperial	93
Capitolul V. Liberali și revoluționari	127
Capitolul VI. Războiul ruso-japonez	143
Capitolul VII. Duminica roșie	171
Capitolul VIII. Prima Dumă	205
Capitolul IX. Țarism și parlamentarism	227
Capitolul X. Un om al lui Dumnezeu care se numește Grigori	249
Capitolul XI. Escaladarea pericolelor	289
Capitolul XII. Nicolae la Marele Cartier General și Rasputin în spatele frontului	313
Capitolul XIII. Sfârșitul unei domnii	363
Capitolul XIV. Îngerul se apropie	401
<i>Anexă</i>	445
<i>Arbore genealogic</i>	451
<i>Bibliografie</i>	455
<i>Index</i>	461

Ca să scape de otrava politicii și să se afunde într-un mediu sănătos, Nicolae s-a apropiat de Garda care îi era devotată în mod tradițional. Aproape în fiecare zi trecea în revistă un regiment din acest corp de elită și, deseori, seara, cina la popota ofițerilor. După ce se lua masa, coruri de soldați cântau melodii populare. Apoi, cântau țiganii cu voci răgușite. Uneori, în fața publicului în uniforme se produceau și câțiva soliști, precum Șaliapin sau Plevițkaia. Conducătorul cvartetului Kedrov, invitat cu una dintre aceste ocazii, nu mai contenise cu elogiile aduse simplității „acestui monarh puternic, inaccesibil, căruia îi puteai vorbi totuși ca oricărei alte persoane și în fața căruia puteai cânta fără nicio constrângere”. Militarii stăteau în jurul țarului, fumau, beau, țineau toasturi comice, spuneau glume deocheate și Nicolae râdea din toată inima. Accepta să golească pe nerăsuflăte cupa de șampanie care i se oferea în timp ce corul intona în onoarea lui cântecul „cupei mici” (*ciarocika*). Mai mult, se lăsa legănat pe brațele ofițerilor și aruncat în sus în mijlocul uralelor, potrivit unui obicei național. „Toți cei de-acolo vedeau oare în asta o manifestare a entuziasmului, fără niciun gând ascuns?”, se întreba generalul Aleksandr Spiridovici, povestind asta. „Nu însemna oare o coborâre a monarhului la nivelul muritorilor de rând?”¹ Într-adevăr, entuziasmul țarului pentru acest gen de reuniuni îi îngrijora pe câțiva ofițeri superiori, care îi reproșau, între ei, că-și pierde astfel prestigiul în ochii armatei. Mai grav era felul în care îl critica

1. Alexandre Spiridovitch, *op. cit.*

înalta societate, acuzându-l că se îmbăta în cursul unor „beții nocturne”. Dar nimic nu era mai fals. Sobrietatea țarului era atestată de mulți martori. Acesta era atras în mijlocul ofițerilor de posibilitatea unui contact direct cu tineri de familie bună, cinstiți și disciplinați, care, atunci când ar fi venit momentul, ar fi știut să-i apere cauza și, la nevoie, să moară pentru ea.

Pe de altă parte, preocupat să se sprijine din ce în ce mai hotărât pe organizațiile de dreapta, țarul primea delegații ale unor grupări patriotice, printre care Uniunea Poporului Rus, și le asigura de augusta lui simpatie. Conducătorii acestei uniuni se străduiau să exploateze instinctele josnice ale adeptilor lor, împingându-i la violență, la delațiune, la antisemitism sistematic. Ei formau nucleul Sotniilor Negre care săvârșeau pogromuri cu acordul tacit al serviciilor de ordine. „Primirea rezervată de împărat după 17 octombrie diverselor organizații ale Sotniilor Negre trebuie considerată o nenorocire pentru Rusia”, scria generalul Mosolov. „N-am știut niciodată cine aranja aceste întâlniri, dar îmi închipui că împărăteasa avea rolul ei în această poveste, fiind convinsă că împăratul nu trebuie să renunțe la autocrație, conform jurământului încoronării. Fredericks [ministrul Curții] nu uita să-i arate stăpânului său pericolul acestor întrevederi secrete. Dar împăratul răspundea invariabil: «Nu-mi e permis oare să mă interesez de ceea ce gândesc și ce spun oamenii care-mi sunt devotați?».”¹

1. Mosolov, *op. cit.*

În ianuarie 1906, primindu-i încă o dată pe delegații Uniunii Poporului Rus, prezentați de doctorul Dubrovin, țarul le-a declarat cu emfază: „Uniți-vă, oameni ai Rusiei, contez pe voi”. Și a binevoit să accepte, pentru el și pentru țarevici, insignele de membri ai Sotniilor Negre oferite de vizitatori. Și, cum aceștia îl implorau să păstreze intactă autocrația, el le-a răspuns: „Voi continua să port povara care mi-a fost impusă la Kremlin, în Moscova, și sunt convins că poporul rus îmi va acorda ajutorul lui. Voi răspunde în fața lui Dumnezeu pentru puterea mea. Mulțumiți-le tuturor rușilor care au aderat la uniunea voastră. Sunt sigur că, beneficiind de concursul vostru, eu și poporul rus vom putea să-i învingem pe dușmanii țării noastre. Soarele adevărului va răsări curând peste glia rusească și va risipi toate îndoielile”. Prudent, Nicolae n-a precizat dacă „soarele adevărului” avea să fie Duma sau o dictatură militară. Foarte reacționara generăleasă Bogdanovici a notat în jurnalul ei la 18 februarie 1906: „Zău că acești patrioți țariști sunt nemaipomeniți! Ei cred în suveranitatea absolută a unui țar care se întoarce după cum bate vântul și care nu e inteligent. Își închipuie că cele câteva cuvinte pe care le-a rostit sunt o victorie asupra liberalilor. Din păcate, ele marchează doar apropierea unui sfârșit tragic!”.

Totuși, aceste audiențe acordate diferitelor organizații monarhice aveau asupra lui Nicolae un efect tonifiant. Ele îi întăreau convingerile autoritare și îl îndepărtau de miniștrii lui. Încă de pe 8 decembrie 1905, îi scria mamei sale: „Starea de spirit s-a schimbat

complet. Toți foștii liberali care criticau mereu toate măsurile guvernului strigă acum că trebuie acționat cu hotărâre. Acum câteva zile, când au fost arestați cei 250 de capi al Comitetului Muncitorilor și ai altor partide, *toată lumea* a fost mulțumită. Apoi au fost interzise 12 ziare și editorii au fost aduși în fața justiției pentru diferitele mizerii pe care le scriseseră. Și din nou *toată lumea* a considerat în unanimitate că ar fi trebuit să se procedeze astfel de mult. Săptămâna asta, avem la mine niște ședințe serioase și obositoare în legătură cu alegerile în Duma Imperiului... Aleksei Obolenski¹ și alte câteva persoane propuneau alegeri generale, cu vot universal adică, dar ieri am înlăturat propunerea într-un mod decisiv. Dumnezeu știe până unde poate să ajungă imaginația acestor oameni!". Și, la 12 ianuarie 1906, referitor la represaliile din Siberia: „Și în Siberia situația e mai bună, dar eliminarea tuturor indivizilor nedisciplinați de la căile ferate nu s-a terminat încă... La calea ferată de acolo, inginerii și ajutoarele lor sunt polonezi și evrei: *toată greva* și apoi *revoluția* au fost puse la cale de ei, cu ajutorul unor muncitori rătăciți... Witte s-a schimbat complet după evenimentele de la Moscova; acum vrea să spânzure și să împuște pe *toată lumea*. N-am văzut nicio dată așa un cameleon sau o persoană care să-și schimbe părerea cum face el. Din cauza acestei trăsături a caracterului său, aproape nimeni nu mai are încredere în el; a decăzut complet în ochii tuturor, poate cu excepția

1. Membru în Consiliul de Stat.

evreilor din străinătate”. În schimb, Nicolae le-a adus elogii noului ministru al Justiției, Akimov, „un om remarcabil de alert și energic, care a început să-și disciplineze intens administrația putredă”, și ministrului de Interne, Durnovo, care „acționează admirabil”. „Cei-lalți miniștri – a adăugat el în franceză în scrisoare – sunt oameni fără importanță.”

Dezavuat de suveranul lui, convins că avea să fie obligat să-și dea demisia înainte de sfârșitul anului, Witte lupta totuși cu îndârjire să salveze Rusia amenințată de haos și faliment. Războiul cu Japonia golise casa cuferele visteriei. Ca să le umple la loc, Witte se gândea să facă un împrumut de 2,25 miliarde de franci, cu dobândă 6%, de pe piața internațională. Prin urmare, a început negocieri cu guvernul și bancherii francezi. Franța ar fi fost de acord, cu condiția ca Rusia s-o susțină la Conferința de la Algeciras în privința crizei marocane. Dezbaterile trenau. Dar, până la urmă, afacerea a fost încheiată la 5 aprilie 1906¹, înainte de reunirea Dumei, ceea ce i-a conferit lui Witte o poziție de forță față de viitoarea adunare. El s-a preocupat și de stabilirea formei definitive a legilor fundamentale. Textul acestora a fost prezentat la o conferință la care au luat parte marii duci Vladimir Aleksandrovici, Nikolai Nikolaevici și Mihail Aleksandrovici, toți miniștrii și câțiva membri ai Consiliului de Stat, sub conducerea țarului. În cursul discuțiilor, fostul ministru Goremiĭkin a susținut că trebuia să se interzică

1. 18 aprilie, după calendarul gregorian.

Dumei să se pronunțe în privința unei eventuale exproprieri a pământurilor nobililor în beneficiul țăranilor. Dacă avea s-o facă, a zis el, urma să fie dizolvată. Witte s-a opus cu vehemență acestei amputări a puterii legislative. Dar exista și altă problemă, mai gravă: trebuia să se vorbească, atunci când era vorba de prerogativele Coroanei, despre „putere supremă autocratică” sau despre „putere autocratică nelimitată”? Nicolae a izbucnit imediat: „Am eu oare dreptul să schimb limitele unei puteri pe care am moștenit-o de la înaintași? Asta e între mine și conștiința mea. Voi lua eu însumi hotărârea”. Fierbând de nervi, Witte a replicat: „Această chestiune e hotărâtoare pentru tot viitorul Rusiei. Dacă Maiestatea Sa consideră că nu poate să renunțe la puterea nelimitată, nu mai este cazul să revizuiim legile fundamentale”. Spre marea surprindere a țarului, toți participanții au aprobat intervenția insolentă. Conte Pahlen a făcut o observație respectuoasă: „Eu n-am fost un susținător al actului de la 17 octombrie, dar de acum el există. Ați hotărât voi înșivă, Sire, să vă limitați puterea”. Ministrul de Interne Durnovo a susținut și el: „După 17 octombrie, monarhia nelimitată a încetat să mai existe”. Însuși marele duce Nikolai Nikolaevici, care nu putea fi bănuț de liberalism, a emis o părere asemănătoare: „Semnând actul de la 17 octombrie, ați șters deja, Sire, cuvântul «nelimitată»”. Atacat astfel, Nicolae și-a amânat hotărârea cu două zile, până la 12 aprilie. În ziua respectivă, suveranul s-a declarat de acord cu formularea propusă de Consiliul de Miniștri. Rămânea deci autocrat, dar